

tében meglátogatták a gödöllői királyi lakot és a budapesti Pénzügyőr Múzeumot. E program elsősorban a külföldi látogatók körében aratott sikert, bár a nemrég létrehozott Pénzügyőr Múzeumra a rendezvény magyarországi vendégei közül is sokan kíváncsiak voltak.

A résztvevők eredményekben gazdag konferenciát tudhatnak maguk mögött. Olyan rendezvényen cserélhettek véleményt, ahol szilárd kutatásokra alapult, széles ismereteken nyugvó álláspontok csaphattak össze a

jelenlévők és sikerült olyan közös platformot találni, amely tükrözi hagyományainkat, valamint tapasztalatokat adhat át a gazdasági rendvédelem mai szakembergárdája részére.

A konferencián elhangzottak a tervek szerint 1998-ban nyomtatásban is megjelennek.

A résztvevők többsége azzal búcsúzott, hogy 1998 őszén az „Angol, francia és német nyelvterület, valamint a magyar XIX–XX. századi rendvédelme” című konferencián újra találkozhatnak.

BALLA TIBOR

A CAPORETTÓI ÁTTÖRÉS (KARFREITI CSATA) 80. ÉVFORDULÓJA

Nemzetközi szimpózium, Kobarid, 1997. október 25.

A hadtörténeti irodalom a 12. isonzo-i csatát sokszor helytelenül a caporettoi áttöréssel azonosítja, pedig a hadműveletek csupán egy része zajlott ebben a térségben, emellett az egész Isonzo menti arcvonal súlyos harcok színtere volt 1917 őszén. Talán kevésbé köztudott, hogy az olasz hadszíntéren 1915–1918 között számos magyar alakulat harcolt.

1997. október 25-én a szlovéniai Kobaridban (németül Karfreit, olaszul Caporetto), ahol 1917. október 24-én az első világháború egyik legnagyobb frontáttörése ment végbe, a csata hadtörténeti és történeti jelentőségét méltató nemzetközi emlékülést tartottak. Ezen sorok írójának abban a szerencséjében volt része, hogy jelen lehetett ezen a jelentőségteljes eseményen. A szimpóziumnak a városka egyetlen szállodája adott otthont, a rendezést az Európa Tanács által 1993-ban az év múzeumának választott Kobaridi Múzeum (Kobariški Muzej), a város, valamint a szlovén kulturális minisztérium támogatta. Már a három leginkább érintett nép nyelvén (szlovénül, olaszul, németül) nyomtatott meghívó is arról árulkodott, hogy a résztvevő több, komoly érdeklődésre számot tartó, érdekes és szakmailag is újat adó előadás szem- és fültanúja lesz. A szervezés kitűnő volt, a szinkrontolmácsolás olasz, német szlovén nyelven folyt. A határon túlról számos olasz, osztrák, illetve szlovén érdeklődő volt jelen a zsúfolásig megtelt teremben, ezenkívül az olasz és a szlovén televízió is közvetített az elhangzottakról.

Az egész napos konferencia *Pavel Gregorčič*, a városka polgármestere rövid megnyitójával kezdődött, majd *Željko Cimprič*, a Kobaridi Múzeum igazgatóhelyettese szólt, aki a település egész közösségének elkötelezettségét hangsúlyozta az első világháborúban történtek jobb megismerése és a hagyományok ápolása iránt. Ezt követően *Lojze Marincšek* szlovén kultuszminiszter köszöntőjének felolvasása következett.

A tudományos ülésen elnöklő *Jožef Pirjevec* röviden méltatta a nyolc évtizeddel korábban történt eseményeket, kiemelve a saját területüket, családjukat védő szlovén katonák szerepét a hadműveletekben. Ezután került sor az érdemi munkára.

Elsőként *Branko Marušič* szlovén történész előadása hangzott el. Nagyívű tanulmányában az 1797. október 17-én Campoformióban Franciaország és a Habsburg-birodalom között történt békekötéstől 1918-ig terjedő időszak külpolitikai változásairól beszélt. Szólt az olasz nemzeti újjászületésről, az olasz királyság létrejötte előtti és utáni politikai változásokról. Rávilágított arra, hogyan változtak a földrajzi és etnikai határok az olasz politikában, mennyire képezett választóvonalat az Isonzo az olasz és a délszláv népek között. Fejlődésében mutatta be az olasz területi követelések növekedését, az irredenta mozgalom céljait az Adria keleti partvidékén, melyek az 1915. április 26-án aláírt londoni szerződésben csúcsosodtak ki.

(A londoni szerződés mondta ki Olaszországnak az antant oldalán való hadba lépését, és abba foglalták bele az összes területi követelést.)

Az olasz *Giorgo Rochat* előadását *Giuliano Caselli*, az olasz hadsereg Ph. D. ösztöndíjasa olvasta fel. Az előadásban a caporettói áttörés katonai vonatkozásairól esett szó, olasz megvilágításban. Kiemelte a szerző a németek által a hadműveletek során alkalmazott, az olasz harctéren még ismeretlennek mondható harcászati újszerűségét, illetve 1918-as példákkal illusztrálta annak fölényét a nyugati hadszíntéren. Részletesen elemezte Cadorna olasz vezérkari főnök hibás döntéseit, azt hogy 1917-ig az olaszokat a támadó szellem hatotta át, fő céljuk a területnyerés volt, a védelmi harcot rosszul készítették elő és rosszul irányították, a tartalékok nem voltak gyorsan bevetethetők. Röviden bemutatta az olasz politikai életben 1917 őszén végbement csatározásokat is. Felsorolta az olasz hadvezetés hibáit: szerinte sem Cadorna, sem Capello (az áttörési szakaszon védekező 2. olasz hadsereg parancsnoka) nem volt képes a védelem megszervezésére. A vereség okai között említette még a hadtáp, a felszerelés hiányosságait. Az 1918-as esztendőben Itáliában a vereség okainak tisztázására létrehozott vizsgálóbizottság tevékenységéről is érdeklődéses képet kapott a hallgatóság.

Az olasz *Bruna Bianchi* előadásában az olasz tisztek és katonák közötti viszony alakulását elemezte. Ennek kapcsán szó esett az olasz haderőből történt dezertálások magas számáról, a katonaszökevények halálra ítéeléséről, a hadseregben már 1916-tól előfordult kollektív lázadásokról. Nyomon követte a dezertálások számának alakulását 1916-tól egészen 1918-ig, ami a caporettói áttörés után értelemszerűen sokszorosára nőtt. Megtudhatjuk, hogy sok tisztet is elítéltek, amiért nem lépett fel kellő eréllyel a lázadók, elszököttek ellen. Azoknak, akik 30 napnál tovább maradtak távol fronton lévő alakulataiktól, halálbüntetést helyeztek kilátásba. 1917-ben 400, 1918 során 600 katonát ítélték halálra az olasz bíróságok.

Karl Stuhlpfarrer osztrák történész nem volt jelen a konferencián és előadását sem küldte el.

Nataša Nemeč szlovén történész Napóleon korától kezdve foglalta össze az Isonzo folyó mentén lakó, más-más nemzetiséghez, nem-

zethez tartozó embereknek az időközben lezajlott háborúk, hadjáratok során betöltött szerepét. Az első világháború alatti harcokat nemes egyszerűséggel a nemzetek – tudvalevőleg a szlovén csak egyike volt az Osztrák-Magyar Monarchia sok nemzetiségének – harcaként jellemezte. Elemezte a dunai birodalom akut nemzetiségi problémáit, Bosznia-Hercegovinát olyan sorozási központként említette, ahonnan különösen sok katona került az Isonzóhoz és volt részese az ott zajlott harcoknak. Részletesen felsorolta a Monarchia világháború alatt besorozott és az olasz harctéren küzdött nemzetiségeinek számarányát és százalékos megoszlását, valamint válásfelekezeti hovatartozását.

Balla Tibor német nyelvű előadásában a császári és királyi hadsereg Magyarország területéről kiegészített egységeinek, valamint a magyar királyi honvédség alakulatainak szereplését vizsgálta az áttörés során. Kitért a 12. isonzoí csata folyamán a karintiai határtól az Adriáig húzódó arcvonalon a német 14. hadsereg, illetve a két osztrák-magyar Isonzo-hadsereg alárendeltségében küzdő magyarok példamutató helytállására. Napokra lebontva ismertette az alakulatok harci tevékenységét a Piave eléréséig (1917. november 10-ig), levonta a tanulságokat az osztrák-magyar hadvezetés sorozatos hibáiból. A katonailag elért eredményeket összegezve kimutatta, hogy milyen okok miatt fűlt kudarcba a Pivénen való átkelés 1917 novemberében, s maradt el ennek következményeként az olasz haderő térdre kényszerítése is. Kifejtette, miért helyezték a hadvezetés által a bosnyákok és németek mellett legmegbízhatóbbnak tartott magyarokat a legveszélyesebb frontszakaszokra, áttörési sávokra. Ismertette a hadműveletek során elszenvedett olasz, valamint az osztrák-magyar és német veszteségeket.

Lovro Galić horvát műkedvelő történész a horvát és a bosnyák csapatok karfreiti áttörésben való részvételét választotta előadása témájául. Előfordult néhány átfedés az előtte elhangzott előadással, hiszen a horvátok az osztrák-magyar és a honvéd alakulatokban is szép számmal jelen voltak. Természetesen a Monarchia lobogói alatt a Dalmáciából kiegészült császári királyi Landwehr alakulatok soraiban is voltak horvát nemzetiséghez tartozó katonák. Az előadó ismertette a bosnyák egységek szervezetét 1881-ben történt felállításuktól 1917-ig, tényszerűen felsorolta az (ösz-

szesen 18 zászlóalj erőt képviselt) bosnyák és horvát alakulatokat, amelyek összességükben 17 000 fős veszteséget szenvedtek a harcok során. Megtudhattuk, hogy milyen százalékarányban voltak jelen ezek az erők a támadók soraiban.

Az ebédszünet után *Valter Lukan* Ausztriában élő szlovén történész a 12. isonzói csata historiográfiai problémáiról tartott előadást. Elsősorban az Ausztriában és német nyelvterületen a két világháború között megjelent visszaemlékezéseket, műveket sorolta fel, néhány alapvető, az utóbbi években németül megjelent munkát azonban nem említett, amelyek talán elkerülték figyelmét. Alfred Krauss tábornoknak, az osztrák-magyar I. hadtest parancsnokának több visszaemlékezését, valamint Krafft von Dellmensingen tábornoknak, a 14. német hadsereg vezérkari főnökének kétkötetes művét erősen német beállítottságú könyvekként emelte ki, azokat erős kritikával illette. Említést tett még néhány, alig ismert osztrák tiszt és Erwin Rommel – a Wehrmacht későbbi tábornagya – visszaemlékezéseiről. Jó példaként említette a második világháború utáni újabb osztrák történész generáció, Walter Schaumann, Anton Wagner és Manfred Rauchensteiner újabb szemlélettel megírt műveit, akiknek tevékenysége nagy mértékben hozzájárult a hadtörténetírás megújításához.

Az olasz *Gustavo Corni* Friaul tartomány osztrák-magyar megszállásának hátterét világitotta meg előadásában. Észak-Olaszország ezen részében 900 000 polgári személy élt katonai megszállás alatt, további mintegy 400–500 000 olasz civil lakos menekült el a az áttörés után a német és osztrák-magyar csapatok előrenyomulása miatt. Az ottmaradtok kb. egymillió katonát tartottak el. A katonai hatóságok minden hasznosíthatót elszállítottak, amit a Monarchia hadiipara fel tudott használni. Érdekes módon a katolikus papok lakóhelyükön maradtak, a más felekezethez tartozók viszont nem. A megszálló katonák túlkapasáiról is szó volt. A lakosság soraiban a halálzási arány magas volt, különösen az Adria partvidékén, ahol malária dühöngött. Mindehhez járult, hogy a civilek csak napi 1000 kalória táplálékot kaptak, ezért sokat loptak az osztrák-magyar katonáktól. Természetesen előfordult, hogy az olasz katonák is meglópták saját polgáraikat.

Petra Svoljšak szlovén történész előadásában a 12. isonzói csata sajtóvisszhangját tárgyalta. Kiemelte, hogy a szlovén történelem első nagyobb konfliktusa az első világháború volt és a karfreiti csata egyben a szlovén belpolitikai élet egyik fordulópontját is képezte. Elsősorban a szlovén nyelvű sajtóban a nagy offenzíva kapcsán 1917 november közepéig megjelent cikkekre összpontosított, majd rövid kitekintést tett 1927-ig, az áttörés tízéves évfordulójáig. Felelevenítette, hogyan emlékeztek meg arról tíz év távlatából.

Giovanna Procacci a caporettoi áttörésnek az olasz közvéleményre gyakorolt hatását fejtette ki előadásában. Hangsúlyozta Cadorna felelősségét, és hogy neki kellett vállalnia a felelősségrevonást. Az olasz belpolitikai vélemények változásairól is szólt, voltak akik a vezérkari főnök leváltását akarták, mások melléje álltak. A megosztott társadalom gyűlölete azonban a vezetők ellen fordult Itáliában. Az alsóbb néprétegek 1917 novemberében Olaszország több részén örültek a caporettoi vereségnek. A középrétegek reakciója már részben más volt: szolidárisak voltak a kormánnyal, azonban körükben is előfordultak tiltakozások, sztrájkok egészen 1918 tavaszáig. Összegzőként megállapította, hogy a katonai és politikai vezetők nem álltak a helyzet magaslatán, a hazafias lelkesedés gyorsan alábbhagyott, az olasz társadalom az igazi összefogás helyett szétesett.

Damjana Fortunat-Černilogar fiatal szlovén kutató kissé terjedelmes előadásában a nyolcvan év előtt történtek társadalmi és szociológiai vetületeire helyezte a fő hangsúlyt. Arra a kérdésre kereste a választ, hogy az Isonzo folyó mentén – konkrétan Tolmein (Tolmin) környékén – lakók számára mit jelentett az áttörés, illetve a háború, hogy él az emlékezetükben a mai napig. Úgy vélte, a legfontosabb és látható következmény a családok szétesése, földrajzi elkülönülése lett. Szólt a szlovén lakosság életkörülményeiről, szenvedéseiről, a katonák garázdálkodásairól a 12. isonzói csata alatt. Több visszaemlékezésből idézett a polgári lakosság és a katonák vonatkozásában egyaránt. A kisebb-nagyobb emberi tragédiákról szólva azokat konkrétumokkal támasztotta alá.

Mario Isnenghi az áttörésnek az olasz kultúrára és társadalomra gyakorolt hatását összegezte. Túl hosszúra sikeredett előadásában említést tett az egyén és a közösség vi-

szonyáról a háterszágban, arról, hogy a cenzúra működése miatt az emberek jó része tájékozatlan volt a valós helyzetről. Szó esett Cadorna felelősségéről, és arról, hogyan védte magát a vádak ellen. A vezérkari főnök úgy vélte, a belső ellenség veszélyesebb mint a külső, ezért többek között a magasabb rangú katonatisztek tette felelőssé a kudarcokért. Kiderült, mely politikai erők álltak Cadorna mellé; fény derült arra is, hogy visszavonuló olasz katonák már az osztrák-magyar csapatok oda bevonulása előtt fosztogattak Friaulban. Megállapította, hogy a katonai kudarc következtében 1917 novemberétől 1918 novemberéig Olaszországban, a hadsereg szervezetét érintő változások mellett, a szociális viszonyokat is át kellett rendezni.

Végezetül *Giuliano Caselli* tartott rövid korreferátumot az első világháborúban osztrák-magyar és német fogságba esett 600 000 olasz katona sorsáról. Kifejtette, hogy kutatási eredményei szerint a viláégés során összesen 160 000 katona-esett olasz fogságba a Monarchia haderejéből. Természetesen szólott a 12. isonzói csata során fogságba került olasz ka-

tonákról, többek között a közülük Magyarországra kerültekről is.

A konferencia zárásaként vitára nem került sor, mivel az egyes előadások széles körben mozogtak, s mind sajátos témát ragadtak meg. Azt később a történészek kötetlen eszmecsereje pótolta. A felmerült kérdések megvitatására vacsora közben, fehér asztal mellett nyílt lehetőség.

Ha méltatni akarjuk a szimpóziumon történeteket, megállapítható, hogy összességében rendkívül hasznosnak bizonyult az előadások meghallgatása. Az új kutatási eredmények felsorolása mellett legfőbb érdeme abban áll, hogy az áttörésben egykoron szemben álló nemzetek képviselői más-más szemszögből közelítve mondhatták el véleményüket.

A tudományos ülésen jelenlévőknek alkalmuk nyílt megtekinteni a Kobaridi Múzeumnak az áttörés nyolcvanadik évfordulójára rendezett, öt termet elfoglaló kiállítását, amely a budapesti Hadtörténeti Intézet és Múzeum aktív segítségével és anyagainak felhasználásával készült. A osztatlan sikert aratott kiállítást október 26-án, ünnepélyes keretek között nyitották meg.

KITÜNTETÉS

**A Magyar Hadi Történetírás Támogatására
létesült Alapítvány Kuratóriuma
1997-ben**

**Az Év Ifjú Hadtörténésze
díjjal**

**Pálffy Géza urat
tüntette ki**

***Katonai igazságszolgáltatás a királyi Magyarországon a XVI–XVII. században*
című műve alapján.**

**A díjat és a vele járó jutalmat Perjés Géza, a Kuratórium elnöke nyújtotta át
1997. november 18-án a Hadtörténeti Intézet és Múzeum dísztermében.**